

DR. SZABÓ KRISZTIÁN*

Javaslatok az új büntetőeljárás- törvény tanúvédelmi szabályaihoz

Bevezetés

Kétségtelen tény, hogy hazánkban a tanúvédelem büntető anyagi és eljárásjogi szabályozása az 1990-es évek közepétől kezdődően tulajdonképpen egy szűk évtizeden belül megtörtént, az egyes eszközök alkalmazási gyakorlata többé-kevésbé kialakultnak tekinthető, a „*hatályos jogszabályokban meghatározott tanúvédelmi intézkedések mára rendszerré álltak össze.*”¹ A tanúvédelem területén azonban vannak olyan rész-kérdések, amelyek pontosítása, kiigazítása a kodifikálás alatt álló új büntetőeljárás törvényben szükséges lenne. Ezeket gyűjtöttem össze jelen tanulmány keretében.

Hangsúlyozni szükséges, hogy a tanúvédelem, mint jogi terminus technicus sokkal inkább zszurnalisztikai kifejezés, mint szemantikailag kifogástalan definíció, hiszen egyértelműen nemcsak tanúkat és nem kizárólag védelmet értünk alatta. A jogintézménybe tartozó egyes eszközök a büntető eljárásjogi tanú fogalmába tartozó személyeknél sokkal szélesebb körben alkalmazhatók, továbbá gyakran inkább célozzák a tanú kíméletét, mintsem a szó szoros értelmében vett védelmét. Ennek ellenére mind a jogi szakirodalomban, mind a köznyelvben elfogadott a „tanúvédelem” kifejezés, annak viszonylagos pontatlansága nem okoz értelmezési nehézségeket.

A tanú védelmét, illetőleg a tanú kíméletét szolgáló jogi és egyéb eszközöket szükséges megkülönböztetni. Míg a tanúvédelem alapvetően jogtudományon belüli, elsősorban büntető eljárásjogi kérdéskör, addig a tanú kíméletének problematikája jóval túlmutat a jog határain, hiszen ez utóbbinak számos egyéb társadalmi összetevője van, csakúgy, mint az állampolgá-

rok általános biztonságérzetének. Példának okáért az, hogy milyen magatartást tanúsít a kihallgatást végző hatóság eljáró tagja, vagy milyen a bírósági épületek kialakítása², nyilvánvalóan nem a tanúvédelem jogi eszköztárával megoldható kérdés, de még csak nem is elsősorban jogi probléma, ugyanakkor a tanú biztonság- és komfortérzetét alapvetően befolyásolja. Pontosán emiatt nyilvánvaló összefüggés is van a két terület között, hiszen a tanú biztonságérzetét – és ezen keresztül az általa tett vallo-

más hitelt érdemlőségét és tartalmát – olykor olyan szubjektív tényezők befolyásolhatják, amelyeket nem, vagy nem elsősorban a jog eszközeivel lehet megfelelően orvosolni. Mindezekre a körülményekre tekintettel hangsúlyozni kívánom, hogy jelen tanulmányban kizárólag a tanúvédelem eszközeivel kapcsolatos észrevételeimet fogalmazom meg, a tanú kímélete ezen a körön kívül esik.

A tárgykörben megjelent monográfiám³ felosztást követve az *Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13. számú Ajánlása a tanúk megfélemlítéséről és a védelemhez való jogról* (a továbbiakban: Ajánlás) felosztásának megfelelően külön elemzem a szervezett bűnözéssel és a családon belül elkövetett bűncselekményekkel összefüggésben igénybe vehető tanúvédelmi eszközökkel kapcsolatos észrevételeimet. Megjegyezni kívánom, hogy a szervezett bűnözéssel kapcsolatos tanúvédelmi eszközök majd mindegyike ezen a körön kívül is alkalmazható, ezért azokat „*Általános és a szervezett bűnözéssel szembeni tanúvédelmi eszközök*” elnevezéssel jelölöm.

A) Általános és a szervezett bűnözéssel szembeni tanúvédelmi eszközök

A.1. Zárt adatkezelés

Az 1994. évi XCII. törvény 3. §-a életbe léptette az első hazai tanúvédelmi szabályt, amely a tanú adatainak zártan kezelésével a tanú biztonságérzetét kívánta növelni.⁴ A rendelkezés elvi indoka, hogy a „*jegyző-*

² Már az Ajánlás előkészítő munkálatai során felmerült annak szükségessége, hogy a bírósági épületekben megfelelően elkülönített várakozó helyiségeket alakítsanak ki a vád és a védelem tanúi részére. Vö.: *Bócz Endre: A tanúvédelem és az Európa Tanács, Rendészeti Szemle*, 1994, 8. szám, 9. o.

³ *Szabó Krisztián: Tanúvédelem a magyar büntetőeljárásban*, HVG-ORAC Kiadó, Bp., 2012.

Recenzió: *Elek Balázs: Recenzió Szabó Krisztián: Tanúvédelem a magyar büntetőeljárásban című monográfiájáról*, Büntetőjogi Szemle, 2013/4. 10–12.

⁴ Csupán érdekességként jegyzem meg, hogy a tanú címének és személyi

* Egyetemi docens, DE ÁJK; ügyvéd

¹ *Kertész Imre: A még különösebben védett tanú*, Belügyi Szemle, 2001, 11. szám, 29. o.

könyvbe került vagy a tárgyaláson elhangzó személyi adatok nyilvánosságra kerülésével fennállhat annak a lehetősége, hogy a tanú személyi adatai – különösen lakóhelye, foglalkozása – olyan személyek előtt válhatnak ismertté, akik részéről a tanú megfélemlítése vagy fenyegetése felmerülhet.⁵ Az 1998. évi LXXXVIII. törvény ezt meghaladóan lehetővé tette kivételesen indokolt esetben a tanú nevének zárt kezelését is. A Be. 96. §-a alapján ettől kezdve a hatóságok a tanú, illetőleg később az érdekében eljáró ügyvéd kérelmére vagy hivatalból a tanú személyi adatait – a nevének kívül – az iratok között elkülönítve, zártan kezelhették (részleges anonimitás), kivételesen indokolt esetben⁶ pedig a tanú nevének zárt kezelésére (teljes anonimitás) is lehetőség volt. Az egyes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló 2010. évi CLXI. törvény 24. §-a 2011. január 1-jei hatállyal újraszövegezte a Be. 96. § (1) bekezdését, megszüntetve a személyi adatok zárt kezelése körében a részleges és teljes anonimitás megkülönböztetést és a hatóságok mérlegelési jogát a tanúvédelmi eszköz elrendelését illetően. A jelenleg hatályos törvényszöveg szerint ugyanis a bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság hivatalból *elrendelheti*, illetve a tanú, vagy az érdekében eljáró ügyvéd kérelmére *elrendeli*, hogy a tanú személyi adatait [Be. 85. § (2) bekezdés] az iratok között elkülönítve, zártan kezeljék.

Nem teljesen világos, hogy hazánkban a jogalkotó miért szüntette meg a személyi adatok és a név zárt kezelésének külön lehetőségét. A tanú személyi adatainak zárt kezelése esetében a 2011. január 1. napjától hatályos Be. visszautal a tanú 85. § (2) bekezdésben meghatározott személyi adataira, amely körbe beletartozik a tanú neve is. A nyelvtani értelmezés szerint tehát ilyen esetben a tanú nevét is zártan kell kezelni, ugyanakkor ez kivitelezhetetlen abban az esetben, amikor a tárgyaláson az egyébként név szerint szólított tanú kéri a tanúvédelmi eszköz alkalmazását, amelyet a bíróság köteles lesz elrendelni. Ugyanez a helyzet, ha akár hivatalból, akár indítványra nevének megjelölésével idézik a tanút. A gyakorlatban ilyen esetben továbbra is csupán a tanú egyéb személyi adatainak titkosítására kerülhet sor, a neve nyilvánvalóan ismert lesz a jelenlévők számára. Az ellentmondás feloldására az egyetlen megoldás az lehet, hogy ismételten külön lehetősége legyen a tanú egyéb személyi adatainak kívül a nevének zárt kezelése.

Problémát jelenthet továbbá a jegyzőkönyvezés kérdése is a zárt adatkezeléssel védett tanú esetében. A sértett feljelentéséről felvett jegyzőkönyvben szerepel(het) annak lakcíme, adott esetben telefon-

száma is, s majd csak az eljárás során később, a tanú kihallgatása megkezdése előtt döntenek a személyi adatok zártan történő kezeléséről, ezért amennyiben a nyomozás befejezésekor a feljelentés változatlan formában ismerhető meg a gyanúsított számára, úgy minden további nélkül megismerheti a sértett-tanú titokban tartani próbált személyi adatait. Helytálló a Be. Magyarázat azon megállapítása, miszerint „*az intézkedés hatékonyan csak akkor érvényesülhet, ha a tanúvallomást rögzítő [...] jegyzőkönyv mellett a tanú személyes adatai a nyomozás során keletkezett egyéb iratokból, valamint az egyes eljárási cselekményeknél való személyes közreműködése alkalmával sem lesznek megismerhetőek.*”⁷

További fontos kérdés ebben a körben, hogy a zártan és elkülönítve történő kezelés valóban megvalósuljon. Az lenne a legcélszerűbb megoldás, ha a tanú adatait tartalmazó iratokat nem az ügyiratok között helyeznék el, hanem azoktól valóban külön kezelnék. A Be. alapján jelenleg is az kellene, hogy legyen a helyzet, hogy a tanú zártan kezelt adatait „csak” az ügyben eljáró bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság tekintheti meg, ennek biztosítása az eljáró hatóságok feladata. A bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság a tanú személyazonosságát az azonosításra alkalmas iratok megtekintésével állapítja meg. Egyes szerzők álláspontja szerint⁸ azonban hiába szerepel a „csak” kifejezés a tanú személyi adatainak megismerésével összefüggésben, ezzel ellentétben „*a törvény nagyon tág körben [...] engedi meg az adatok megtekintését*”⁹, különös tekintettel arra, hogy egy-egy ügy előadójának személye az eljárás során többször is változhat, akár a nyomozó hatóság tagjáról, az ügyésztől vagy a bíróról legyen szó. Ennek eredményeként annak „*megállapítása szinte lehetetlen, hogy ki jutott hozzá ténylegesen a zártan kezelt személyi adatokhoz.*”¹⁰ Még akkor is igaz lehet ez a megállapítás, ha a betekintő személy nevét, beosztását és a betekintés időpontját tartalmazó lapot a nyomozás befejezése után az iratokhoz kell csatolni, illetve a bírósági szakban a felnyitás tényét, okát és időpontját a zárt adatot tartalmazó borítékra fel kell jegyezni.

A Be. a személyi adatok zárt kezelésével kapcsolatban kimondja, hogy a tanú adatait *elkülönítve és zártan* kell kezelni. Ezzel ellentétben a Nyor. akként rendelkezik, hogy a tanú adatait a *nyomozás irataihoz csatolt* és hitelesített *zárt* borítékban kell elhelyezni. A BÜSZ pedig szintén akként rendelkezik, hogy az *iratok között* kell zárt borítékban elhelyezni a zártan kezelt adatokat. A gyakorlatban is a Nyor. és a BÜSZ előírásainak megfelelően történik az eljárás, mivel a jegy-

adatainak zárt kezelésére vonatkozó lehetőséget az Európai Unió Tanácsának 1995. november 23. napján kelt „*A szervezett bűnözés elleni küzdelem során a tanúk védelméről*” szóló 95/C/327/04. számú állásfoglalásának A/6. pontja tartalmazza, vagyis ebben a tekintetben a magyar jogalkotás megelőzte az uniós dokumentumot.

⁵ Varga Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 2001, 5. szám, 270. o.

⁶ Liziczay Sándor ezzel a feltétellel kapcsolatban rámutat, hogy az túl általánosan került meghatározásra a törvényben. Liziczay Sándor: „*Jogförténeti kuriózum*” avagy a tanú védelmének büntetőeljárásjogi eszközei, Collega, 2003, 2. szám, 27.

⁷ Holé Katalin – Kadlót Erzsébet [szerk.]: *A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata*, II. kötet, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Bp., 2007, 340. o.

⁸ Lásd: Kemény Gábor: *Büntető eljárásjogunk tanúvédelemmel kapcsolatos módosításai, a bennük rejlő lehetőségek tükrében*, Belügyi Szemle, 2000, 10. szám, 88. o. és Győre István: *A tanú személyes adatai zárt kezelésének egyes problémái a magyar büntetőeljárásban*, Belügyi Szemle, 1995, 12. szám, 31. o.

⁹ Kemény: i. m., 88. o.

¹⁰ Győre: i. m., 31. o.

zőkönyvekbe csupán a tanú neve kerül, míg egyéb adatait lezárt, hitelesített borítékban helyezik el. A tanú nevének zárt kezelése esetében pedig a tanúvallomás egy, az általános szabályok szerint felvett és a tanú által aláírt példánya is a borítékba kerül, mivel a nyomozási iratok között elhelyezett példány sem a tanú személyi adatait, sem a tanú aláírását nem tartalmazza.

Bár egyes felfogások szerint a fentiekkel is megvalósul az elkülönített kezelés, véleményem szerint a probléma – és a Be. rendelkezéseivel ellentétes gyakorlat – az, hogy a lezárt borítékot a nyomozási iratok között helyezik el, hozzátűzve a vallomáshoz, ami nem teljesen felel meg a törvényi kívánalmaknak (ti. elkülönítve történő kezelés), és egyebekben is könnyen kijátszható, ugyanis „a büntető ügy iratai bírósági szakban korlátozás nélkül kerülhetnek a vádlotthoz vagy a védőhöz irattanulmányozás címén, amely alkalommal bármikor felnyitható a lezárt boríték, és a személyi adatok, a név bármikor megismerhető.”¹¹ Tényként állapítható meg, hogy az eljárások vége felé alig-alig maradnak lezárt borítékok az aktában. Amennyiben pedig a boríték nincs leragasztva, úgy kizárólag a védő és a vádlott belátásán múlik, hogy belenéz-e abba és megismeri a zártan kezelt adatokat vagy sem. Ráadásul azt is leszögezhetjük, hogy „a tanú személyes adatai zárt kezelésének megsértése – a Legfelsőbb Bíróság gyakorlata szerint – nem büncselekmény”¹², hanem legfeljebb eljárási szabálysértés valósulhat meg ebben az esetben. Kijelenthető tehát, hogy a „tanú személyes adatainak titokban tartására vonatkozó, kötelezettség’ ekként, *lex imperfecta*’ mert szankciója nincs.”¹³ Ebben a vonatkozásban sokkal inkább helyeslem azt a francia megoldást, amely 5 évi szabadságvesztéssel vagy 75 000 euró pénzbüntetéssel szankcionálja a zárt adatkezelésre vonatkozó szabályok megsértését. Szemben tehát a hazai joggal, Franciaországban önállóan és igen súlyosan szankcionálható büncselekmény a tanúvédelmi rendelkezések megsértése. Ehhez hasonló szabály bevezetését nálunk is megfontolandónak és indokoltnak tartanám.

A.2. A különösen védett tanú

Áttérve a különösen védett tanúval kapcsolatos szabályozásra, a fogalmi meghatározással kapcsolatban a következő pontosításokat, kiegészítéseket tartanám szükségesnek a törvényszöveg vonatkozásában: különösen védetté nyilvánítható a tanú, ha

- vallomása kiemelkedő súlyú ügy lényeges körülményeire vonatkozik,
- a vallomásától várható bizonyíték *előreláthatóan* mással nem pótolható,
- a személye, a tartózkodási helye, *vagy* az, hogy az *eljáró hatóság* tanúként kívánja kihallgatni, az *ellenérdekű* terhelt és a védő előtt nem ismert,
- személyének felfedése esetén a tanú vagy hozzátartozója élete, testi épsége vagy személyes szabadsága súlyos fenyegetésnek lenne kitéve.

Bánáti János kedvezőtlennek tartja azt a tendenciát, miszerint a Be. nem tesz semmiféle különbséget, hogy milyen büncselekmény miatt, milyen elkövetési mód alapján folyó eljárásban kerülhet sor a különösen védett tanú igénybevételére, ezáltal viszont a „szervezett bűnözés elleni jogos harc egy kicsit átvitte ugyanezeket az eszközöket és módszereket az átlagbűnözés elleni harcra.”¹⁴ A Be. által használt kettős feltétellel kapcsolatban pedig Cséka Ervin arra hívja fel a figyelmet, hogy egyrészt a *kiemelkedő súlyú ügy* fogalma „nagyon is relatív fogalom”¹⁵, másrészt a nem védett tanút is csak *lényeges körülményekre* hallgatják meg, ekként ennek külön rögzítése feleslegesnek tekinthető.

A különösen védetté nyilvánítás második feltétele, hogy a tanú vallomásától *várható bizonyíték mással ne legyen pótolható*. Ez a nyelvtani értelmezés szerint bizonyos valószínűséget feltételez a vallomásból származó bizonyíték pótolhatatlanságát illetően, nem pedig a teljes bizonyosságot jelenti. Erre tekintettel helyesebb lenne az *előreláthatóan mással nem pótolható* fordulat alkalmazása a törvényszövegben. A jogalkotó eme feltétel beiktatásával egyben azt is biztosítja, hogy valóban kivételesen, végső jogi eszközként kerüljön sor a tanú különösen védetté nyilvánítására. Ezzel kapcsolatban kiemelendő, hogy mivel a bizonyítási eljárás korai szakaszában a feltétel fennállása kétséget kizáróan nem állapítható meg, ezért a nyomozásban résztvevő hatóságok felelőssége a lehetséges bizonyítási eszközök beszerzése a tényállás felderítése érdekében, és csak ezt követően kezdeményezni különösen védett tanú bevonását az eljárásba. Erre utaló szabály törvénybe iktatása sem lenne haszontalan.

A harmadik feltétel, hogy *a tanú személye, tartózkodási helye, valamint az a körülmény, hogy tanúként kívánják kihallgatni, a gyanúsított és a védő előtt ismeretlen* legyen. Ezen feltétel ily módon történő meghatározásával a jogalkotó „*egyértelművé tette, hogy itt valójában konjunktív feltételekről van szó.*”¹⁶ A jogintézmény célja a teljes anonimitás biztosítása, vagyis az, hogy a kihallgatandó tanú beazonosíthatatlan és megközelíthetetlen legyen, kizárva a

¹¹ Varga: i. m., 271. o.

¹² Németh Imre: *A tanú nevének és személyes adatainak zárt kezelése a gyakorlatban és az ezzel kapcsolatos kérdések* In: *A szervezett bűnözés arcai* [szerk. Gellér Balázs – Hollán Miklós], Rejtjel Kiadó, Bp., 2004, 116. o.

A BH 1999.487. számú esetei döntés szerint – amelynek alapjául többek között a vádlott azon cselekménye szolgált, hogy az irattanulmányozás során 13 tanú zártan kezelt személyi adatait tartalmazó borítékot feltépv a tanúk személyi adatait megismerte – sem a szolgálati titoksértés, sem az okirattal visszaélés egyik elkövetési magatartása nem valósul meg a boríték jogosulatlan felnyitásával, vagyis büncselekmény elkövetése nem állapítható meg ilyen esetben.

¹³ Németh: i. m., 116. o.

¹⁴ Bánáti János: *A tanúvédelem néhány kérdése* In: *Kriminálpolitikai válaszok a bűnözés kihívásaira, különös tekintettel a szervezett bűnözésre és a büntetőjogi szankciórendszere: A IV. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga*. Győr, 2000. október 13–14. [szerk. Róth Erika], Kriminológiai Közlemények Különkiadás, Bíbor Kiadó, Bp., 2001, 121. o.

¹⁵ Cséka Ervin: *Bevetető*, Jogtudományi Közöny, 1998, 4. szám, 113. o.

¹⁶ Holé – Kadlót [szerk.]: *A büntetőeljárásról szóló* [...], II. kötet, 344. o.

fenyegetés, megfélemlítés lehetőségét. Ez a feltétel teszi egyben a jogintézmény alkalmazását kivételessé, mivel a gyakorlatban elég ritkán állnak fenn ezek a körülmények egyszerre. Kisebb közösségekben, vagy amikor több elkövető közül az egyik kíván terhelő valamást tenni társai ellen, könnyen kideríthető a tanú személyazonossága. Ezekben az esetekben a tanúnak fizikai vagy személyi védelem biztosítása indokolt, a különösen védetté nyilvánítás elégtelen. A személy beazonosítása egyébiránt lehet közvetlen vagy közvetett, névszerinti, de esetlegesen álnév, becenév, gúnynev ismeretén alapuló is. A tartózkodási hely ismerete jelentheti az állandó vagy ideiglenes lakcímre, illetve átmeneti tartózkodási helyre vonatkozó információkat.

A Be. nem tartalmaz rendelkezést arra nézve, hogy „több terhelt ellen folyamatban lévő eljárásban valamely terhelt, illetve védő kezdeményezésére lehetőség van-e az általuk megjelölt tanú különösen védetté nyilvánítására.”¹⁷ Amennyiben erre a kérdésre nemleges választ adunk, úgy az a megoldás a fair eljárás elvét sért(heti), hiszen az Egyezmény 6. cikk 3. pontja tartalmaz arra vonatkozó rendelkezést, hogy a védelem ugyanolyan feltételek mellett eszközölheti mentő tanúk megidézését és kihallgatását, mint ahogy a vád tanúit megidézik és kihallgatják. Szükséges lenne olyan szabályozást bevezetni, amely a vádlott vagy a védő indítványára lehetővé teszi a mentő tanúként fellépő személy különösen védetté nyilvánítását az egymással érdekellentétben álló vádlott-társak ügyében. A magam részéről úgy vélem, hogy a terhelt és a védő nem zárható ki az indítványozók köréből, célszerű lenne lehetőséget biztosítani erre az új törvényben, ugyanakkor ehhez értelemszerűen a jelenlegi konjunktív feltételrendszer módosítására is szükség lenne. A harmadik feltétel vonatkozásában ez gyakorlatilag azt jelentené, hogy a tanú személye *a nem indítványozó* terhelt és védője számára legyen beazonosíthatatlan.

A negyedik feltétel, hogy a tanú *személyének felfedése esetén a tanú vagy hozzátartozója élete, testi épsége vagy személyes szabadsága súlyos fenyegetésnek lenne kitéve*. Ahogy ezzel kapcsolatban Arday Adrienn fogalmaz: „Ez a feltétel természetesen csak valószínűségeken alapulhat, de ennek a valószínűségnek ráutaló konkrét tényeken kell alapulnia.”¹⁸ Lényeges körülmény továbbá, hogy a törvényszöveg nem tartalmaz személyi korlátozást abban a tekintetben, hogy milyen személyi körből származik az ilyen fenyegetés. A fenyegetés nem kizárólag a tanúra vonatkozhat, hanem a hozzátartozók körét kell figyelembe venni. Varga Zoltán ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy „a súlyos fenyegetésnek a különösen védetté nyilvánítás szempontjából értelemszerűen nem kell bekövetkeznie, sőt amennyiben a súlyos fenyegetés már bekövetkezett, akkor nyilvánvaló, hogy a tanú szemé-

lye is valamilyen formában ismertté vált, amelynek eredményeként a különösen védetté nyilvánításra törvényi feltétel hiányában nem kerülhet sor.”¹⁹ A súlyos fenyegetés értelmezésekor annak objektív ismérve, a súlyos hátrány kilátásba helyezése mellett meghatározó jelentősége van a szubjektív elemeinek is, ugyanis nem közömbös, hogy a tanú személyiségére figyelemmel az az adott tanú esetében milyen hatás kiváltására alkalmas.

A különösen védett státusz megszüntetésénél szükségesnek tartom, hogy az új törvény tegye egyértelművé: nemcsak a különösen védett tanú megnevezésével, vagy személyének egyértelmű azonosításával szűnik meg a tanúvédelem ezen formája (hiszen önmagában ez egyetlen feltétel csupán a három másik konjunktív feltétel mellett), hanem akkor is, ha a különösen védetté nyilvánítás feltételei már nem állnak fenn. A francia jogban szélesebb körben érvényesülnek garanciális szabályok, ezért ezek alapján megfontolást érdemlőnek tartom a védett státusz megszüntetéséhez a tanú hozzájárulásának megkövetelését, és a védelem jogaira való hivatkozás nevesítését a védetté nyilvánítás megszüntetésének indítványozásakor. Amennyiben a tanú nem járul hozzá különösen védett státuszának megszüntetéséhez, úgy vallomása a bizonyítékok köréből kizárandó lenne.

Szükséges továbbá, hogy az EJEB esetjoga által kialakított elvek maradéktalanul érvényesüljenek a hazai jogalkalmazási gyakorlatban, hiszen ezek de facto kötelező erővel bírnak. Ezek röviden felsorolva:

- az anonimitás biztosítása valóban kivételes eszköz legyen;
- az anonim tanú vallomásból származó bizonyítéknak lényegesnek kell lennie;
- a tanúnak szavahihetőnek, a vallomásnak hitelt érdemlőnek kell lennie;
- az államnak legalább a nyomozás befejezését követően biztosítania kell egy elkülönült bírósági eljárást, amely alkalmas egyfelől az anonimitás feltételei fennállásának igazolására, másfelől a jogintézmény alkalmazásából szükségszerűen eredő hátrányok kompenzálására;
- az anonimitásról döntő bíróságnak ismernie kell a tanú személyazonosságát;
- a fedett nyomozók és az informátorok esetében nem elegendő pusztán operatív szempontokra hivatkozni az anonimitás engedélyezéséhez, hanem ekkor is szükséges a tanú ellen irányuló megfélemlítés vagy fenyegetés.²⁰

Ezeknek a feltételeknek alapvetően megfelel a hazai gyakorlat, noha a tanú szavahihetőségének és a vallomása hitelt érdemlőségének vizsgálata nem az angol-szász alapossággal történik. Nem felel meg azonban a hazai szabályozás az EJEB esetjogának abban a vonat-

¹⁷ Holé – Kadlót [szerk.]: *A büntetőeljárásról szóló* [...], II. kötet, 345. o.

¹⁸ Arday Adrienn: *A tanú szerepe a jelen büntetőjogában, avagy hogyan védi az 1998. évi XIX. törvény a tanút* In: *A szervezett bűnözés arcai* [szerk. Gellér Balázs – Hollán Miklós], Rejtjel Kiadó, Bp., 2004, 19. o.

¹⁹ Varga: *i. m.*, 273. o.

²⁰ Erről részletesen: Glusic, Stjepan – Klemencic, Goran – Ljubin, Tajana – Novosel, Dragan – Tripalo, Dragan: *Procedural Protective Measures for Witnesses: Training Manual for Law-enforcement Agencies and the Judiciary*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2006, 47–48. o.

kozásban, hogy a védelem a tanúkhöz azonos feltételekkel intézhessen kérdéseket, mint a vád (hiszen az ügyész jelen lehet a különösen védett tanú kihallgatásán, míg a védő és a vádlott nem), és nincs olyan rendelkezés sem, miszerint az elítélés nem alapulhat kizárólag vagy döntő mértékben anonim tanú vallomásán. Pontosán a jelenléti joggal kapcsolatban hívja fel a figyelmet Márki Zoltán arra a problémára, hogy a védői oldalról többen a fegyverek egyenlőségének sérelmét látják abban a körülményben, miszerint a különösen védett tanú kihallgatásánál az ügyész jelen lehet, de a védelem részéről senki. Megítélése szerint – amellyel magam is egyetértek – mivel az ügyész jelenlétéhez a kihallgatáson nem fűződik különösebb érdek, ezért a fegyveregyenlőség elvének megfelelő megoldás lenne az ügyész ezen jogát megvonni, és kérdésfeltevési jogát a védelem ez irányú jogával azonosan szabályozni.²¹ Az is tény azonban, hogy az általános hazai felfogás alapján – a fegyveregyenlőség dacára – ritkán éri kritika a Be. ehhez hasonló, és kivétel nélkül az ügyész számára többlet-jogosítványokat biztosító megoldásait, pedig a gyakorlatban nyilvánvaló az ügyészi túlsúly. Varga Zoltán a javasolt megoldással ellentétben pontosan akként látja biztosíthatónak a fegyverek egyenlőségét, hogy a kihallgatáson a védő is részt vehessen.²² Ezt a magam részéről azért nem támogatom, mert a névtelenség lényege, hogy minél szűkebb kör rendelkezzen információval a tanú személyét illetően. Ebben a vonatkozásban tehát nem újabb személy(ek) jelenlétére, hanem a már meglévő jogosultak számának lehetőség szerinti csökkentésére van szükség. Mindkét javasolt esetben szükséges azonban az is, hogy a különösen védetté nyilvánítás és a kihallgatás egymástól elváljon.

A.3. Tanú meghallgatása zártcélú távközlő hálózat útján

Mivel a különösen védett tanú kivételével a védelemben részesülő személynek a vallomástételkor meg kell jelennie a bíróság előtt, indokoltnak tartom a tanú video- vagy telefonkonferencia útján történő meghallgatásának lehetőségét minél szélesebb körben biztosítani. A Be. 244/A–244/D. §-ai lehetővé teszik a tanúnak és a vádlottnak zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását – noha ennek nem kizárólag tanúvédelmi indokai vannak –, megkockáztatom azonban, hogy önmagában nem elegendő a jogalkotási szándék, itt elsősorban a technikai, pénzügyi feltételek megteremtésére kellene helyezni a hangsúlyt.

A.4. Technikai eszközzel rögzített tanúvallomások

A technikai eszközök alkalmazásával kapcsolatban szót kell ejtenünk arról, hogy például Angliában a Criminal Justice Act 1988. évi hatályba lépését követően, vagy Németországban az StPO. 58. § alapján²³ lehetőség van arra, hogy a bíróság előtti kihallgatás helyett videofelvételen rögzített tanúvallomást használjanak fel a bizonyítási eljárás során.²⁴ Az Ajánlás 9. pontja a védelem számára a bizonyítékok megkérdőjelezésének joga körében szintén lehetőséget lát az előzetes kihallgatásokról történő audiovizuális felvétel készítésére és felhasználására. Ennek a lehetőségnek a biztosítása hazai jogunkban az írásbeli tanúvallomásra vonatkozó szabályok megfelelő alkalmazásával szintén megoldható lenne, s bár sem az írásbeli tanúvallomás, sem a videofelvétel nem nyújt elegendő biztosítékot a védelem garanciális jogainak érvényesülése szempontjából, a videofelvételen legalább a tanú reakciói vizsgálhatóak lennének az egyes kérdésekkel kapcsolatban.

Nem véletlen, hogy a közelmúltban az Országos Bírói Hivatal elnöke a következőket nyilatkozta: „*Én egyébként a tárgyaláson történtek rögzítése végett nagyon szeretném, ha a 2014–20-as uniós fejlesztési időszakban minden tárgyalót fel tudnánk szerelni kamerákkal, és a tárgyalásokról nem kézírásos tárgyalási jegyzőkönyv készülne, hanem csak videofelvétel. [...] De ez biztosíthatná, hogy az ügyfelek a bírókkal a tárgyaláshoz méltóan viselkedjenek, és arról se legyen vita, hogy mi történt a tárgyaláson. Ez óriási előrelépés volna.*”²⁵ A magam részéről ehhez azt kívánom hozzáfűzni, hogy a nyomozási szak gyakorlatban betöltött szerepére, jogszabályi előírásokon túlmutató jelentőségére tekintettel a nyomozás során tett vallomások ilyen módon történő rögzítése lenne igazán indokolt, hogy a tanút erő bármilyen – elsősorban jogellenes – befolyás megállapítható legyen. A 8/2013. (III. 1.) AB határozat a nyomozás tekintetében rögzíti: „*A tárgyalás nyilvánossága a tisztességes eljárás védelme alá tartozó garanciális szabály, amely az igazságszolgáltatás társadalmi ellenőrzését segíti. [...] Ezzel szemben a nyomozás főszabály szerint nem nyilvános. [...] A nyomozás során fogantatosított kihallgatásoknak független résztvevői nincsenek. A nyilvánosság hiányának egyik következménye, hogy a kihallgatáson történtek később nehezebben ellenőrizhetők, rekonstruálhatók.*”²⁶ A videofelvétel kötelezővé tételével a történések egyértelműen megállapíthatók lennének, a vallomások hitel-érdemlősége jelentősen nőhetne.

²¹ Vö.: Márki Zoltán: *Az új büntetőeljárási törvény és tájékoztatója*, Belügyi Szemle, 2003, 7–8. szám, 15. o.

²² Varga Zoltán: *A tanúvédelem* In: *Kriminálpolitikai válaszok a bűnözés kihívásaira, különös tekintettel a szervezett bűnözésre és a büntetőjogi szankciórendszerre: A IV. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga. Győr, 2000. október 13–14.* [szerk. Róth Erika], Kriminológiai Közlemények Különkiadás, Bp., 2001, 143. o.

²³ Erről részletesen: *Ábrahám: A német [...]*, 323–324. o.

²⁴ Erről részletesebben: *Kelemen Agnes: A bizonyítás egyes kérdései a büntető eljárásban Angliában*, Magyar Jog, 1991, 8. szám, 485. o.

²⁵ *Aki ilyet hall, jelentsen fel!* (Interjú Handó Tündével)

Forrás: http://index.hu/belfold/2014/02/13/aki_ilyet_hall_jelentsen_fel/ (2016. február 18-i letöltés)

²⁶ 8/2013. (III. 1.) AB határozat 39. pontja

A.5. Személyi védelem, tanúvédelmi program

Tanúvédelmi szabályaink, és különösen a Tvd. egyik legnagyobb hiányosságát abban látom, hogy nem tesznek különbséget az egyszerű tanú és az együttműködő elkövető között. „A véttelen embereket az életük megbolygatásával járó megpróbáltatások inkább visszatartják a tanúskodástól, ám azok, akiknek vaj van a fejükön, akár érdekeltek is lehetnek a védelemben.”²⁷ Megítélésem szerint a valóban „véttelen” tanút fenyegető személyekkel szemben szigorúbb és határozottabb büntetőjogi fellépésre lenne szükség a jelenleginél. Ezt elsősorban nem újabb bűncselekmények törvénybe iktatásában látom, hanem a tanúkat fenyegető vagy bántalmazó személyekkel szembeni szigorúbb büntetési tételek alkalmazásában.

Hazánkban különös tekintettel kell lennünk arra a tényre is, hogy a rendészeti jellegű tanúvédelem, a programozott óvintézkedések jelentős költségtényezőnek minősülnek. Éppen erre tekintettel nagyon elgondolkodtatónak és helytállónak tekinthető Tremmel Flórián megállapítása: „Magyarország tartósan nehéz költségvetési helyzete nem teszi lehetővé a legtisztább, leghatékonyabb megoldást [...], hogy egyfelől az összes alapelv érvényesülése mellett kerüljön sor a védett tanú kihallgatására, a személyi adatok bármilyen titkosítása nélkül – és ezzel az ún. titkos bizonyítékok nem csonka, hanem teljes körű processzualis kontrollja teljesülhet –, másfelől viszont a későbbi retorzió vagy zaklatás elkerülése végett teljes személyazonosság-változásra és elköltöztetésre kerüljön sor. Ehhez sajnos nagy ország és gazdag költségvetés szükségeltetik!”²⁸ Öröndetes ugyanakkor az a tény, hogy a rendelkezésre álló megismerhető adatok alapján ezen tanúvédelmi eszközök hatékonysága egyenlőre nem hagy maga után kívánnivalót.

B) Tanúvédelem a családon belül elkövetett bűncselekmények esetében

A családon belül elkövetett bűncselekmények tekintetében lényegesen nagyobb az elmaradásunk az Ajánlásban foglaltakhoz, illetve a kialakult európai vagy az Egyesült Államokbeli gyakorlathoz képest. Hiányoznak a komplex segítő programok, a kihallgatások többnyire nem az Ajánlásban meghatározottak szerint történnek, és nincsenek közös nyomozócsoportok sem, bár a rendőrség és a különböző jogvédő szervek, hatóságok között kezd kialakulni az együttműködés. Az Ajánlás indokolása is leszögezi, hogy a megfélemlítés típusát és más körülményeket figyelembe véve a lehetséges intézkedések között a büntető igazságszolgáltatásnak a legvégső eszköznek kell lennie, amelyet

egyéb, a családon belül elkövetett bűncselekmények tanúit valóban védeni képes más védelmi és segítő eszközökkel – közigazgatási és szociális intézkedésekkel – szükséges kombinálni.²⁹ A családon belüli erőszakos cselekmények áldozatainak gyors jogi, pénzügyi, szociális vagy biztonságukat érintő segítségnyújtásra van szükségük, ehhez pedig elengedhetetlen a büntető hatóságok más szakmai szervezetekkel történő széles körű és összehangolt együttműködése.

Megfontolásra érdemes példákat találni Hollandiában és az Egyesült Királyságban, ahol a terheltek részére hoztak létre olyan speciális programokat (pl. gyermekükkel rosszul bánó apák számára), amelyek célja a terhelt viselkedésformájának megváltoztatása. Skóciában a rendőrség és a szociális szervek együttműködésének megszervezése, a közös nyomozások lefolytatása érdekében létrehozta egy együttműködési kódexet. A rendelkezések egyaránt alkalmazhatók a fizikai és a szexuális abúzus gyanúja esetén. A közös munka eredményeként az eljárások gyermekközpontúbbá váltak, a szervek közötti kommunikáció javult, a tervezés szakmailag előkészítettebb lett. A rendőrök mélyebb ismereteket szereztek a gyermekek kihallgatására vonatkozóan a szociális munkásoktól, azok pedig jobban megismerhették a büntető igazságszolgáltatás működését.³⁰ Ennek a gyakorlatnak az átvétele nálunk is szükséges és indokolt lenne, ezzel szemben hazánkban hiányoznak a valóban hatékony programok, ezért ezen a területen komoly teendőink vannak ahhoz, hogy az Ajánlásban foglaltaknak megfeleljünk.

Nem hallgatható el, hogy a kihallgatás megfelelő módjának kialakítására vonatkozóan történtek kezdeményezések a magyar rendőri szervek körében (pl. külön kihallgató szoba a családon belüli erőszakot elszennvedett sértett-tanú részére). Egyetértek Kemény Gáborral, aki szerint „a magyar jogrend tartalmaz ugyan olyan megoldásokat, eszközöket, amelyek a családon belüli erőszak áldozatainak védelmet tudnak nyújtani, azonban az ezen eszközök, intézmények igénybeviteléhez szükséges eljárás meglehetősen lassú, emiatt az akut helyzetekre nem alkalmazható.”³¹ Nem kétséges, hogy ilyen esetekben a sértettnek minél előbb gyors és hatásos segítségre és védelemre van szüksége, ugyanakkor az is tény, igen körültekintően kell eljárniuk a hatóságoknak. Nem lehet vitás, hogy visszaélésre is lehetőséget teremt(het), ha nem a megfelelő módon, a tények nem kellő alapos-sággal történő feltárása mellett kerül sor például a távoltartás elrendelésére. A megfelelő döntés meghozatalához ugyanis szükséges lehet az előzmények feltárása, esetlegesen adatszerzés végzése a lakókörnyezetben, hatósági nyilvántartásokba történő betekintés. A releváns információk hiányában aligha kerülhet sor

²⁹ Az Ajánlás indokolásának 95. pontja

²⁷ Sümei Noémi: *Bűnbánó maszfőzők és üldözőik*, (beszélgetés Varga Zoltánnal), Heti Válasz, 2001, 12. szám

²⁸ Tremmel Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 2008, 1. szám, 148. o.

³⁰ Erről részletesen: *Lloyd, Siobhan – Burman, Michele: A gyermek elleni erőszak nyomozása Skóciában*, Belügyi Szemle, 2000/4–5. szám, 147–157. o.

³¹ Kemény Gábor: *A családon belüli erőszak elleni hatékonyabb fellépésről de lege ferenda*, Belügyi Szemle, 2005, 9. szám, 47. o.

megalapozottan az intézkedés elrendelésére. Megítélésem szerint a családon belüli erőszak esetében a garanciális elemekből minél kevesebbet lehet feláldozni a minél gyorsabb beavatkozás érdekében. Szükségnek tartom megjegyezni, miszerint a kérdéskörrel kapcsolatban meglehetősen ambivalens érzéseim vannak, hiszen a másik oldalról az is tény, hogy megfelelő, gyors és hatékony beavatkozás adott esetben életeket, sorsokat menthet meg.

Záró gondolatok

Az előzőekben kifejtetteket pontokba szedve a hazai tanúvédelemmel kapcsolatban az alábbi észrevételeket teszem:

- a meglévő tanúvédelmi eszközök megfelelően hatékony, egységes és körültekintő alkalmazási gyakorlatának kialakítása szükséges;
- a tanú személyi adatainak zárt kezelése esetében megvalósítandó a valóban elkülönített adatkezelés, vagyis az adatokat tartalmazó lezárt borítéknak az ügyiratoktól külön tárolása;
- indokolt a személyi adatok és a név zárt kezelésének ismételt szétválasztása;
- a különösen védett tanú esetében a törvényi meghatározás korrekciója, és a de facto kötelező erővel bíró EJB esetjogának maximális figyelembevétele;
- a különösen védett tanú videokonferenciás meghallgatásának engedélyezése praktikus megoldás, ezért törvénybe iktatása szükséges;
- szükséges a hagyományos tanú fogalmába tartozó személyek és az igazságszolgáltatással együttműködők eltérő igényeinek figyelembevétele a Tvd. alkalmazása során;
- a családon belüli erőszakos cselekmények esetében hatékony, gyors, de valóban indokolt jogi és szociális segítségnyújtást biztosító rendszer kialakítása sürgető feladatot jelent.

Mindemellett nyugodt szívvel kijelentem, hogy a hazai jogalkotás egyáltalán nincs elmaradva az európai államok többségéhez képest a tanúvédelem területén, sőt például Franciaországhoz képest számos vonatkozásban előbbre is tart. Tényként állapítható meg tehát, hogy a francia büntető eljárásjogban speciálisan a tanú védelmét szolgáló szabályok a tárgyaláson nagyon korlátozottan érvényesülnek, míg a tárgyalást megelőzően és azt követően szinte nem is léteznek ilyen jogintézmények. A német Alkotmánybíróság korábban több döntésében is kifejezésre juttatta, hogy megtagadhatja a tanúvallomás megtételét az olyan személy, aki „vallomásaival magát életveszélynek tenné ki vagy személyes szabadságát kockáztatná.”³² Ehhez hasonló szabállyal sem a Be. rendelkezései között, sem a magyar Alkotmánybíróság határozataiban nem találkozhatunk, noha ennek rögzítése megítélésem szerint hasznos és indokolt volna.

Nagyon fontos, hogy ezen a téren is előre lépjen a jogalkalmazási gyakorlat, és az egyes tanúvédelmi eszközöket körültekintően és hatásosan alkalmazzák az eljáró hatóságok. Nem elegendő ugyanis az európai normáknak megfelelő szabályozás, ha egy jogintézmény a gyakorlatban nem működik hatékonyan. Utalnom kell arra a tényre is, hogy azon intézkedések, amelyek a szervezett bűnözéssel szemben hatékonyak bizonyulnak, nem biztosítanak elegendő védelmet a tanú számára a családon belül elkövetett bűncselekmények esetében. Teljes mértékben egyetértek Bócz Endrével, aki hangsúlyozza: „nem az esetek elenyésző számában esetleg szerephez jutó extrém megoldások, a plasztikai sebészi beavatkozás, személyiségcsere és anonimitás a lényegesek, hanem az, hogy a mindennapos esetek, a tömegesen előforduló ügyek ismert tanúinak életét kellene könnyebbé tenni.”³³ ■

³² Kertész Imre – Pusztai László: *Quo vadis büntetőeljárás?*, Jogtudományi Közlemény, 1992, 3–4. szám, 179. o.

³³ Bócz Endre: *A tanúvédelemről*, Kriminológiai Közlemények, 1996, 54. szám, 112. o.